

Zen en de gretige vogels
Thomas Merton

Damon, 2021, 216 blz., EUR 19,90
ISBN: 9789463403061

Een maand voor Thomas Merton (1915-1968) overlijdt, verschijnt *Zen and the Birds of Appetite*. De bekende Amerikaanse cisterciënzermonnik gaat daarin vooral de dialoog aan met zenmeester Daisetz T. Suzuki (1870-1966) (het tweede deel van het boek). Daarnaast legt hij aan de lezer ook acht essays voor die al eerder waren verschenen in tijdschriften of als voorwoord voor een boek (het eerste deel van het boek). Deze vertaling van Willy Eurlings is de tweede die in het Nederlandse taalgebied verschijnt.

Eurlings heeft het boek voorzien van een handig register. Zoiets loont. Het laat de lezer toe om gemakkelijker de verbanden te zien tussen de gelegenheidsgeschriften van de spirituele meester. In dit geval biedt het ook een weg doorheen de dialoog met Suzuki. De uitwisseling tussen Merton en Suzuki is een uitmuntend voorbeeld van de wijze waarop een vruchtbaar interlevensbeschouwelijk gesprek verloopt. Beide heren zijn ten eerste goed op de hoogte van een aantal benaderingswijzen van elkaars levensbeschouwing. Ten tweede getuigen ze in hun reacties op elkaars uiteenzettingen van een grote luisterbereidheid: ze laten hun eigen veronderstellingen door de beschouwingen van de ander in vraag stellen. Daardoor krijgen ze, en de lezer met hen, een dieper inzicht in overeenkomsten en verschillen.

De gemeenschappelijke grond van Merton en Suzuki is zonder twijfel hun bekommernis om de levende spirituele en mystieke ervaring. Die is primordiaal, en haar culturele vormgeving is van secundaire aard. Zowel de ervaring van zen waarvan het boeddhisme getuigt, als de ervaring van liefde waarvan de christelijke traditie spreekt, zijn niet gebonden aan de culturele systemen waarin ze aan de oppervlakte kunnen komen. Sterker nog, elk op hun manier onderbreken ze historisch-culturele identiteitsvorming, echter zonder in een dualisme te vervallen waarbij de mystieke ervaring tegenover "de wereld" komt te staan. In de lijn daarvan wijst Merton de weg naar een christelijke mystiek die tegelijk profetisch is: het mystieke oogpunt relateert elk (politiek) activisme ten dienste van deze of gene maatschappelijke ordening of ethiek en maakt een sociale kritiek mogelijk die de blinde vlekken van verschillende bewegingen doet oplichten. Dat kritisch profetisch discours geeft aanleiding tot een eschatologisch voorbehoud dat, zoals Merton terecht opmerkt, gaandeweg een archetypisch metafysisch karakter heeft gekregen in de christelijke traditie.

Het onderscheid dat de christelijke traditie maakt tussen een gebroken wereld en een "immer te helen wereld" komt in de dialoog met Suzuki naar voor als een van de voornaamste verschillen met het zenboeddhisme. Suzuki schrijft bijvoorbeeld op de volgende manier over gelijkenissen en verschillen tussen beide levensbeschouwingen, en maakt aldus paradoxaal genoeg ook zelf een onderscheid (pp. 152-153):

"Ook de zenaanhanger kan niet buiten de maatschappij leven. Hij kan de ethische waarden niet negeren. Hij wil zijn hart echter grondig gereinigd zien van alle onzuiverheden die voortkomen uit 'kennis' die we vergaren door te eten van de verboden boom. Wanneer we terugkeren naar de toestand van 'onschuld', is alles wat we doen goed. De heilige Augustinus zegt: 'Heb God lief en doe wat je wil'. Het boeddhistische idee van *Anabhoga-Carya* komt overeen met onschuld. Wanneer in de Hof van Eden, waar onschuld heerst, kennis ontwaakt, ontstaat het onderscheid tussen goed en kwaad. Op dezelfde manier ontstaat uit de leegte van de geest op mysterieuze wijze een gedachte, en is er de wereld van verscheidenheid. Het joods-christelijk idee van onschuld is de morele vertaling van de boeddhistische leer van leegte die metafysisch is, terwijl het joods-christelijk idee van kennis epistemologisch overeenkomt met het boeddhistische idee van onwetendheid, hoewel

onwetendheid, oppervlakkig gezien, het tegenovergestelde is van kennis. Boeddhistische filosofie ziet elk maken van onderscheid – moreel of metafysisch – dan ook als het product van onwetendheid dat het oorspronkelijk licht verduistert van zo-heid die leegte is. Maar dat betekent niet dat je zomaar de hele wereld naast je neer kunt leggen omdat ze het gevolg is van onwetendheid. Hetzelfde gaat ook op voor kennis, want kennis heeft tot gevolg dat we onze onschuld zijn verloren door te eten van de verboden vrucht. Maar christenen, noch joden hebben bij mijn weten ooit geprobeerd om zich te bevrijden van kennis opdat ze het paradijs zouden terugkrijgen waardoor ze weer, zoals vroeger, met volle teugen zouden kunnen genieten van de zegen van de onschuld."

Het boek staat vol van dergelijke, prikkelende beschouwingen. Daarbij zijn woorden niet zozeer wederwoorden, maar veeleer scheppers van een ruimte waarin de levensbeschouwelijke gesprekspartners elkaars spiritualiteit verdiepen, en die van de lezer.

Erik Buys